

FIDELIO VO FAKTOCH A SÚVISLOSTIACH

„Mozart žije v každej svojej postave - od Papagena po Sarastra. Beethoven však žije najviac v tých postavách, ktorých charakter sa podobá jeho povahe. V Leonorinej hrdinskej odhodlanosti, Florestanovej pevnej viere v pravdu a Roccovom súcitnom srdci.“ (László Eöszé)

„Zo všetkého najviac ho upútala idealizovaná postava ženy, ktorej manželská láska a vernosť je jadrom a hybnou silou celého diela. Ale ako by sa pre ňu nenadchol práve on, pre ktorého predstava vernej a oddanej ženy bola tak tesne spätá s jeho nikdy nesplnenou túžbou? Čím nedosiahnuteľnejšia bola pre neho niektorá žena, ku ktorej vzplanul vášnivou láskou, tým jej ukladal vyššie, mravne hrdinské poslanie. V tejto márnej túžbe po žene, ktorá by jeho trpiacej duši priniesla pokoj a vykúpenie, avšak ktorú v živote nikdy nestretol, sa zrkadlí jeden z hlavných tragických rysov jeho intímneho života.“ (Josef Teichman)

- Na počiatku bola hra Jeana Nicolasa Bouillyho (1763-1842), advokáta francúzskeho parlamentu a štátneho prokurátora *Léonore ou l'amour conjugal* (*Leonora alebo Manželská láska*), inšpirovaná skutočným príbehom, ktorý sa udial v Touraine počas Francúzskej revolúcie. Sám Bouilly, aby sa vyhol zásahu cenzúry, označil príbeh ako „*historickú španielsku udalosť*“ a dej vsadil do okolia Sevilly. Ten istý dramatik je aj autorom libreta opery *Nosič vody* (*Vodár*), zhudobneného v roku 1800 najväčším z Beethovenových žijúcich vzorov, Luigim Cherubinim. Aj v tomto diele vystupuje odvážna, slobodomysel'ná žena, bojujúca s pomocou priateľov za muža prenasledovaného štátno-cirkevnou mocou, a nové, ľudskejšie usporiadanie sveta.

- Príbeh Leonory ako prvý zhudobnil francúzsky skladateľ a tenorista Pierre Gevaux (1761-1825). Opera mala premiéru v roku 1798, a jej postavami sú Leonora/Fidelio (väzenský kľúčiar), Florestan (politický väzeň), Rocco (žalárnik), Marcellina (jeho dcéra), Jaquino (žalárnikov pomocník, Marcellinin milý), Don Pizarro (guvernér) a Don Ferdinand (minister a španielsky grand).

- Gevauxova opera sa hrala s veľkým úspechom aj vo Viedni, a jej libreto, preložené do taliančiny ako *Eleonora ossia l'amore conjugale* zhudobnil Ferdinand Paër (1771-1839). Premiéra sa konala 4. októbra 1804 v Drážd'anoch.

- Beethoven po úspechu baletu *Stvorenie Prometea* (1801) dostáva objednávku na oratórium *Christus am Ölberge* (*Kristus na Olivovej hore*) a od zakladateľa a šéfa Theater an der Wien, spoluautora *Čarovnej flauty*, Emanuela Schikanedera (1751-1812) tiež ponuku na napísanie opery. Beethoven začína pracovať na

Schikanederovom librete *Vestas Feuer* (*Vestin oheň*), predlohou však príliš nadšený nie je. Projekt napokon padá aj kvôli skutočnosti, že Schikaneder v rámci finančných problémov odovzdáva vedenie divadla barónovi Petrovi von Braunovi. Ten akceptuje Beethovenovo hlboké zaujatie témou Leonory, a k jeho nemeckej adaptácii vyzve divadelného sekretára Josepha Sonnleithnera, spoluzakladateľa viedenského Musikverainu (1766-1835)

- Na opere začína Beethoven pracovať v druhej polovici roka 1803, a trápi sa s ňou neskutočne. Iba skice (!) tvoria zväzok s počtom 350 strán, náčrtov árie Leonóry a Florestana je až osemnásť, niekoľko verzií majú aj finále (pôvodných troch) dejstiev, predohry sú hneď dve...

- Premiéra prvej verzie *Fidelia* (názov je napokon zmenený, aby sa dielo nemýlilo s populárnou *Leonorou* Gevauxa či Paëra) sa koná 20. 11. 1805. Stáva sa však obrovským prepadákom, a po dvoch reprízach je stiahnutá z repertoáru. Dôvodov je niekoľko: Viedeň je presne v tom čase obsadená napoleonskými vojskami. Väčšina obyvateľov sa namiesto kultúry zaujíma o vlastnú existenciu. Väčšinu publika tvoria francúzski vojaci a dôstojníci, nerozumejúci hudbe, nemčine, a vlastne ani „pointe“ príbehu. Nuž a problémom je aj Beethovenova tvrdohlavosť. Napriek pokročilej hluchote je rozhodnutý operu sám oddirigovať, vďaka čomu sa mu po celý čas „sypú“ speváci aj orchester...

- Na základe naliehania a podpory priateľov (na čele so starou kňažnou Lichnovskou, ktorá skladateľovi veľmi pripomína jeho nebohú mamu) sa skladateľ z neúspechu „otrasie“. Sľúbi, že dielo zreviduje, a uvedie ešte raz. V spolupráci s básnikom a dvorným úradníkom Stephanom von Breuningom (detským priateľom z Bonnu) *Fidelia* skrúti na dve dejstvá, vypustí z neho tri čísla a škrtne niekoľko ďalších miest. Dopíše tiež novú predohru, známu dnes ako *Leonora III*.

- Premiéra druhej verzie sa koná 29. marca 1806. Repríza je len jedna. Nepochopenie publika, paľba kritiky, ako aj roztržka kvôli honoráru Beethovena našťve tak, že sám produkciu stopne.

- K tretej verzii sa dá prehovoriť až v čase zvláštnej umeleckej konjunktúry začiatkom roka 1814. Spoluautorom najzásadnejšie revidovanej verzie je všestranne talentovaný herec, dramaturg, básnik, prekladateľ, libretista a entomológ („motýlkár“) Georg Friedrich Treitschke (1776-1842). Beethoven je spoluprácou s ním nadšený. V jednom z listov koncom marca mu dokonca píše: „Milý, drahý T.! S veľkou radosťou som si prečítal Vaše opravy, ktoré ma nútia k tomu, aby som znovu vystaval spustošené ruiny starého hradu...“

- Rekonštrukcia je dôkladná. Okrem štvrtej (dnes oficiálnej) predohry komponuje Beethoven nový recitív a áriu Leonory, nový koniec 1. dejstva, novú verziu Florestanovej árie, melodrámu v 2. dejstve, a jeho nové finále. Kolaudácia obnovených „ruín starého hradu“ sa koná 23. mája 1814 v dnes už

neexistujúcom Divadle pri Korutánskej bráne (Kärntnertortheater), nachádzajúcom sa v tesnej blízkosti súčasnej Štátnej opery. A úspech, ktorý sa (konečne!) dostaví, je obrovský...

- Opera *Fidelio* je síce Beethovenova opera *jediná* (námetmi na zhudobnenie, ktorými sa pritom počas života zaoberal sú - o. i. - *Antigona, Attila, Babylonské ruiny, Bacchus, Balsazar, Brutus, Faust, Johana z Arcu, Nero, Macbeth, Meluzína, Mohamed, Odysseov návrat, Orestes, Phaerda, Romeo a Júlia, Undine/Rusalka, či Založenie Pensylvánie!*), jej idea, koncepcia, hudobná a výrazová sila je však v kultúrnych dejinách podobne bezprecedentná, akú majú takmer všetky autorove diela symfonické, klavírne či komorné. Evidentný - a „počuteľný“ - obdivovateľ Bacha, Händela, Mozarta, Haydna, Cherubiniho, Bendu ňou skutočne otvára 19. storočie aj v oblasti hudobného divadla, a aj tu stáva neraz priznaným - a rovnako počuteľným - vzorom pre také osobnosti, akými po ňom budú Carl Maria Weber, Franz Schubert, Hector Berlioz, Felix Mendelssohn Bartholdy, Robert Schumann, Richard Wagner, Franz Liszt, Bedřich Smetana, Modest Petrovič Musorgskij, Zdeněk Fibich, Leoš Janáček, Richard Strauss či Giacomo Puccini...